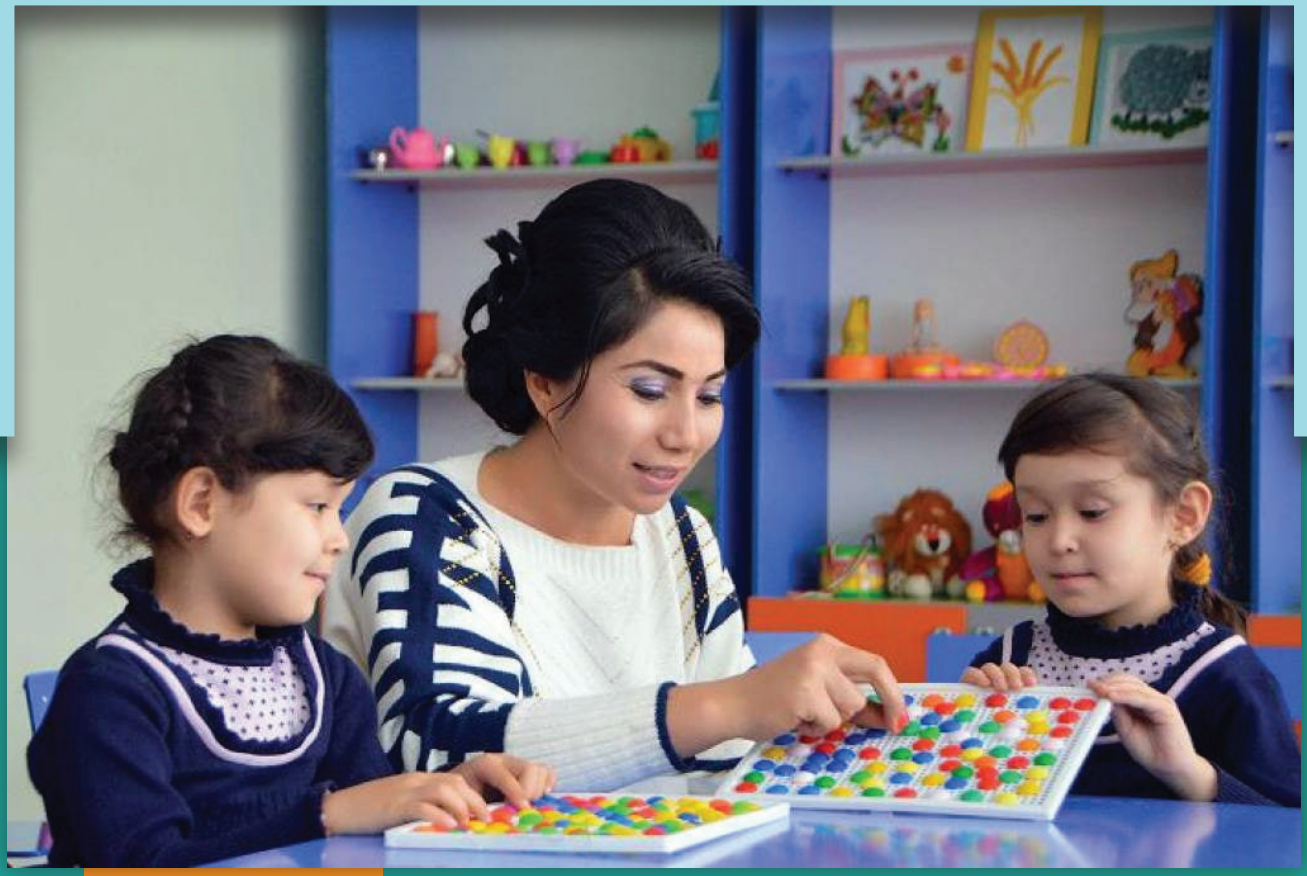
ISSN: 3060-4613

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

№11(1)
2026

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar böyiça)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport maşğulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqiçlari böyiça)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgaça ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGAÇA VA MAKTAB TA'LİMİ

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslaşgan ilmiy jurnal

MAKTABGAÇA VA MAKTAB TA'LİMİ

Elektron naşr. 110 sahifa,
2-oktyabr, 2026-yil.

BOŞ MUHARRIR:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

BOŞ MUHARRIR ÖRINBOSARI:
Aşurov Ramzidin Ramazonoviç – Psixologiya fanlari böyiça falsafa doktori (Phd), dotsent

TAHRIRIYAT KENGAŞI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Şoumarov Ğ.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirğizboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Karimova E.G. – Sotsiologiya fanlari nomzodi, dotsent
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Şaripov Ş.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Şermuhammadov B.Ş. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qöldoşev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozoğiston)
Rejep Özyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Ça – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Ş. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi Özbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM boş muharriri, Özbekiston Respublikasida xizmat körsatgan jurnalist, filologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD), dotsent
Ğafurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Şomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Raxmonova Z. A. – filologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD)
Nematov Ş.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Sayimova D. K. – texnika fanlari bo'yiça falsafa doktori (PhD)
Yuldaşeva F.I. – pedagogika fanlari böyiça falsafa doktori (PhD),dotsent
Yuldaşeva D.B. – filologiya fanlari böyiça falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toşkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Panjiyev M. A. – Qaşqadaryo viloyati Maktabgaça va maktab ta'limi boşqarmasi boşliğining birinçi örinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bölimining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor öğli – Pedagogika fanlari böyiça falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va işbilarmon" MÇJ
Hamkorlarimiz: Özbekiston Respublikasi Ta'lim va ilm-fan vazirligi, Özbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ashurov Ramzidin Ramazonovich – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers "Yangi O'zbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Rakhmonova Z.A. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Sayimova D. K. – Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences
Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali Özbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni çop etiş uçun milliy ilmiy naşrlar röyxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari böyiça: OAK Kengaşi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

• Ekspert kengaşi (29.10.2024-y., №10)

• Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari böyiça: Toşkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

• Ekspert kengaşi (25.05.2025-y., №10)

• Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

Özbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi böyiça röyxatdan ötkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA

Ta'lim jarayonida deontologik tamoyillar asosida nizolarni boşqariş 10
Mirzayeva Faroxat Odiljonovna

Sun'iy intellekt asosida maktab öquvçilarining matematik xatolarini diagnostika qiliş va individual tavsiyalar şakllantirişning gibrid adaptiv modeli 15
Abdullayeva Nazokat Isayevna, Abdurazzoqova Zebuniso Tolmas qizi

Harbiy xizmatçilarning pedagogik mahoratini oşirişning ilmiy-metodik asoslari 21
Yadgarov Ravşan Ergaşeviç

Inklyuziv ta'limda logopedik texnologiyalardan foydalaniş metodikasi 27
Ikramova Dilafruz Furqat qizi, Ilhomova Malikaxon Dilşod qizi

Faoliyat markazlari vositasida maktabgacha yoshdagi bolalarning raqamli savodxonligini şakllantiriş metodikasi 30
Jo'rayeva Gulira'no Nazirjon qizi

Bölajak tasviriy san'at öqituvçilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirişda an'anaviy naqqoşlik san'atining pedagogik imkoniyatlari 36
Rözmetov Quvondiq Şanazarovich

Pedagogik hamkorlik asosida ösmir yoşdagi öquvçilarda ijtimoiy voqelikka sezgirlikni tarbiyalaş mexanizmlari 42
Bazarova Gulnoza Ziyodulla qizi

Talabalarning ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarini jismoniy madaniyat vositasida rivojlantiriş metodikasini takomillaştiriş 47
Imomov Asliddin Abdurazoqoviç

Harakatli öyinlar yordamida boşlanğiç sinf öquvçilarining harakat faolligini oşiriş usullari 51
Ernazarova Ziyoda Erkin qizi

Sun'iy intellektning inson fikrlaş qobiliyatiga ta'siri: intellektual rivojlaniş uçun imkoniyatlar va tafakkur zaiflaşuvi xavfi 55
Tölaganov Abdumalik Abdiraximoviç

Jadidçilik harakatining vujudga kelişining ijtimoiy-tarixiy şart-şaroitlari 60
Nişonov Muhammad Bahodir öğli, Pulatov Şerdor Nematjonoviç

Maktabgaça ta'lim taşkilotlari direktorlarining kasbiy kompetentligini rivojlantirişning nazariy-metodologik asoslari 66
A'zamova Malohat Nadjimovna

Söz yasalişi, morfologiya va sintaksisning özига xos xususiyatlari 70
Bobojanov Şaripboy Xudoşukiroviç

Inklyuziv ta'limda diskriminatsiyani oldini oliş va ularni psixologik qöllab quvvatlaş tamoyillari 74
Bozorova Muxlisa

Neyro logopediya va biometriya 78
Foiqova Diyora Anvar qizi

Bölajak öqituvçilarning metakognitiv faoliyatini rivojlantirişda refleksiv topşiriqlardan foydalaniş 83
Ibrohimova Şahlo Umarali qizi

3–4-sinf öquvçilarining badiiy asarlar öqişga qiziqişini oşirişning metod, şakl va vositalari 88
Rasulova Zohida Sindorovna

Raqamli ta'lim muhitida kasbiy-refleksiv kompetensiyalarni rivojlantirişning metodik tizimini integratsiyalaş 92
Talabova Dilrabo Tolibova

Informatika va uni öqitiş metodikasi fanini öqitişda adaptiv öquv dasturlari va virtual laboratoriyalardan foydalanişning metodik tizimi 98
Xomidov Zohidjon Adhamjon öğli

Развитие профессиональной компетентности будущих педагогов в условиях цифровизации образования 104
Шаланков Константин Константинович

PEDAGOGIK HAMKORLIK ASOSIDA ÖSMIR YOŞDAGI ÖQUVÇILARDA IJTIMOIY VOQELIKKA SEZGIRLIKNI TARBIYALAŞ MEXANIZMLARI

Bazarova Gulnoza Ziyodulla qizi
Qori Niyoziy nomidagi
Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya: Maqolada 13.00.09 - ijtimoiy pedagogika ixtisosligi doirasida ösmirlarning ijtimoiy voqelikni anglaş, unga axloqiy va emotsional munosabat bildiriş hamda mas'uliyatli harakat qiliş qobiliyatini tarbiyalaş masalasi tahlil etiladi. Pedagogik hamkorlikning taşkiliy-muvofiqlaştiruvçi, diagnostik, kognitiv-tahliliy, aksiologik-motivatsion, empatik-dialogik, ijtimoiy-amaliy va refleksiv-korreksion mexanizmlari izohlanadi. Maktab, oila va mahalla hamkorligiga tayanuvçi konseptual model, baholaş mezonlari va tatbiq şartlari taklif etiladi. İş nazariy-tahliliy xarakterga ega bölib, tajribada tasdiqlanmagan natijalar keltirilmaydi.

Kalit sözlar: ijtimoiy voqelik, ijtimoiy sezgirlik, ösmir, pedagogik hamkorlik, ijtimoiy pedagogika, empatiya, refleksiya, mas'uliyatli xulq, pedagogik mexanizm.

Abstract: The article analyzes the issue of nurturing adolescents' abilities to comprehend social reality, express moral and emotional attitudes toward it, and engage in responsible actions within the scope of the 13.00.09 – Social Pedagogy specialization. The organizational-coordinating, diagnostic, cognitive-analytical, axiological-motivational, empathic-dialogic, social-practical, and reflexive-correctional mechanisms of pedagogical cooperation are explained. A conceptual model based on the cooperation of school, family, and neighborhood (mahalla), along with evaluation criteria and implementation conditions, is proposed. The work is of a theoretical-analytical nature, and results not validated through experimentation are not presented.

Key words: social reality, social sensitivity, adolescent, pedagogical cooperation, social pedagogy, empathy, reflection, responsible behavior, pedagogical mechanism.

Аннотация: В статье рассматриваются социально-педагогические механизмы воспитания у подростков чувствительности к социальной действительности в условиях сотрудничества школы, семьи и сообщества. Обоснованы организационный, диагностический, когнитивный, ценностно-мотивационный, эмпатийно-диалогический, социально-практический и рефлексивный механизмы; предложены концептуальная модель и критерии оценивания. Работа носит теоретико-аналитический характер.

Ключевые слова: социальная чувствительность, подросток, педагогическое сотрудничество, социальная педагогика, эмпатия, рефлексия.

KIRIŞ

Jamiyatdagi özgarişlar, axborot oqimining tezlaşuvi va ösmirlar muloqotining raqamli muhitga köçişi ta'lim-tarbiya oldiga yangi vazifalarni qöymoqda: öquvçi nafaqat ijtimoiy hodisalarni bilişi, balki ularning inson hayotiga ta'sirini anglab, vaziyatga munosib va xavfsiz munosabat bildira olişi kerak.

Özbekiston Respublikasining "Ta'lim töğrisida"gi ÖRQ-637-son[1] Qonuni [1] ta'lim oliş huquqi va ta'lim tizimining asosiy prinsiplarini belgilaydi. [2] Ta'lim tizimida qulay muhit yaratişni ustuvor vazifa sifatida belgilagan bölsa, Özbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 16-fevraldagi "Mamlakat taraqqiyotining 2030-yilgacha möljallangan ustuvor yönalişlari doirasida islohotlarni izçil davom ettiriş va yangi bosqiçga olib çiqişning qöşimça çora-tadbirlari töğrisida"gi PF-21-son[2] Farmoni bilan 2026–2030-yillarga möljallangan yangilangan strategiya tasdiqlandi [3].

Özbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 20-apreldagi "Yangi Özbekiston yoşlari - 2030" strategiyasini tasdiqlaş hamda yoşlarni har tomonlama qöllab-quvvatlaş çora-tadbirlari töğrisida"gi PF-66-son Farmonida yoşlarning ijtimoiy faolligi, mas'uliyati va volontyorlik madaniyatini rivojlantirişga alohida e'tibor qaratilgan [4].[3]

1 https://lex.uz/docs/-5013007
2 https://lex.uz/ru/docs/-8050769
3 PF-66-son Farmon: 20.04.2026, "Yangi O'zbekiston yoshlari – 2030" strategiyasi, lex.uz/docs/-8155028.

Mazkur hujjatlar bevosita “ijtimoiy sezgirlik” atamasining normativ ta’rifini bermaydi, ammo uning tarbiyaviy ahamiyatini belgilaş uçun davlat siyosati darajasidagi asos bölib xizmat qiladi.

Mavzuning ilmiy muammosi şundaki, “ijtimoiy voqelikka sezgirlik” tüşunçasi ayrim hollarda hamdardlik, faollik, fuqarolik mas’uliyati yoki axborotdan xabardorlik bilan tenglaştiriladi. Holbuki, biror hodisani biliş uning sababini tüşunişni, açiniş esa vaziyatga mos yordamni kafolatlamaydi. Uşbu maqolada ijtimoiy voqelikka sezgirlik ösmirning öz hayotiy muhitidagi ijtimoiy vaziyatlarni payqaşi, işonçli axborot asosida izohlaşi, başga insonning holati va huquqini inobatga olişi, axloqiy baho berişi hamda imkoniyatiga mos mas’uliyatli harakatni tanlaşida namoyon böladigan integrativ ijtimoiy-şaxsiy sifat sifatida talqin qilinadi. Tüşunçani amaliy jihatdan chegaralaş uçun üç soha ajratiladi: sinf va tengdoşlar munosabatlari (çetlaştiriş, özaro yordam, nizolar), mahalla va yaqin jamoa hayoti (ekologik muammo, keksalarga e’tibor, umumiy manfaat), raqamli ijtimoiy makon (kamsituvçi xabarlar, yolğon axborot, onlayn muloqot). Şunday qilib, tarbiya maqsadi ösmirni har voqeadan hissiy larzaga keladigan emas, balki mulohazali, inson qadrini hurmat qiluvçi va faol pozitsiyaga ega şaxs sifatida şakllantirişdir.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR ŞARHI

Tadqiqotning nazariy metodologiyasi ijtimoiy-madaniy, ekologik-tizimli va ijtimoiy örganiş yondaşuvlarining özaro töldiruvçanligiga tayanadi.

L. S. Vigotskiy ta’lim va rivojlanişda ijtimoiy özaro ta’sirning ahamiyatini körsatadi [6]; A. Bandura kuzatiş, namuna va ijtimoiy ta’sir orqali xulq özlaştirilişini izohlaydi [7]; U. Bronfenbrenner esa bolani oila, maktab va kengroq ijtimoiy muhit munosabatlari doirasida örganiş zarurligini asoslaydi [8].[4]

CASELning ijtimoiy-emotsional örganiş doirasi ijtimoiy anglaş, munosabatlarni başqariş va mas’uliyatli qaror qabul qilişni özaro boğliq kompetensiyalar sifatida körsatadi [9].

J. A. Durlak va hammualliflarning 213 ta maktab dasturi hamda 270 034 öquvçi ma’lumotlarini umumlaştirgan metatahlili ijtimoiy-emotsional örganiş dasturlarining ijobiy natijalarini qayd etgan [10], biroq bu natijalarni aynan uşbu maqolada taklif qilinayotgan mexanizmlarning samaradorligi deb talqin qiliş mumkin emas.[5]

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada normativ-huquqiy hujjatlar tahlili, tüşunçalarni qiyoslaş, nazariy umumlaştiriş va pedagogik modellaştiriş usullari qöllanilib, empirik kuzatiş yoki eksperiment ötkazilganligi da’vo qilinmaydi.

TAHLIL VA NATIJALAR

1. Taşkiliy-muvofiqlaştiruvçi mexanizm

Bu mexanizm maktab, oila, mahalla va zarur hollarda maktab psixologining tarbiyaviy maqsad, vazifa hamda xatti-harakatlarini bir tizimga keltiradi. Sinf rahbari öquvçilar duç kelayotgan dolzarb ijtimoiy vaziyatlarni pedagogik jihatdan aniqlaydi; fan öqituvçilari ularni dars mavzulari va munozaralarga moslaştiradi; ota-onalar oilada hurmat, yordam va axborot madaniyati böyiça şaxsiy namuna körsatadi; mahalla esa öquvçilar uçun yoşi va xavfsizligiga mos ijtimoiy foydali faoliyat maydonini yaratadi. Bunda hamkorlik şunçaki tadbirlar soni bilan emas, “muammo - yagona maqsad - kelişilgan ta’sir - qayta aloqa” zanjiri orqali işlaydi. Masalan, sinfda tengdoşni çetlaştiriş kuzatilsa, pedagog vaziyatga maxfiy va ehtiyotkor munosabatda böladi, psixolog kerakli yordamni taşkil etadi, ota-onalar bolaga ayblovsiz muloqot usulini örgatadi; keyinçalik sinfdagi muhit qayta baholanadi. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2026-yil 28-yanvardagi 34-son qarorida tarbiyaviy işlarning yaxlit tizimi va öquvçilarda mas’uliyat hamda bağrikenglikni rivojlantiriş vazifalari belgilangan [5].[6]

2. Diagnostik-yönaltiruvçi mexanizm

Ijtimoiy sezgirlikni tarbiyalaş barça öquvçilarga bir xil topşiriq berişdan emas, ularning mavjud ehtiyoji va tayyorgarligini aniql aşdan boşlanadi. Öqituvçi ijtimoiy vaziyatli topşiriqlar, anonim fikr-mulohazalar, pedagogik kuzatuv va kiçik guruh suhbatlari yordamida ösmirning muammoni payqaş, sababni ajratiş, özgani tüşuniş va harakat tanlaşini tahlil qiladi. Misol uçun, “Sinfd oşingizning ustidan kulişmoqda; bundan xabardor bölsangiz, nima qilasiz?” degan keysga berilgan javobda şunçaki “yordam beraman” deyiş emas, yordamning xavfsiz va vaziyatga mos yöli izohlanişi baholanadi. Diagnostika bolaga “sezgir” yoki “befarq” degan yorliq qöyiş vositasi

4 Vygotsky (1978), Bandura (1977), Bronfenbrenner (1979) qarashlari mos ravishda ijtimoiy o‘zaro ta’sir, namuna orqali o‘rganish va muhitlar aloqasini izohlaydi; [6–8] manbalarga qarang.

5 Durlak et al. (2011), Child Development, 82(1), 405–432, DOI: 10.1111/j.1467-8624.2010.01564.x. Meta-tahlil natijalari bu maqoladagi taklifning empirik sinovi emas.

6 Vazirlar Mahkamasining 2026-yil 28-yanvardagi 34-son qarori, lex.uz/acts/-8022994. Oldingi 558-son (2022) qaror kuchini yo‘qotganligi sababli asos sifatida yangi hujjat tanlandi.

bölmasligi, natijalar maxfiy saqlanişi va tarbiyaviy qöllab-quvvatlaş rejasiga xizmat qilişi lozim. Mexanizmning sababiy mazmuni şuki, aniq ehtiyojni biliş tarbiyaviy ta'sirni moslaştirişga, keyingi monitoring esa qaysi yordam samarali bölayotganini körişga imkon yaratadi.

3. Kognitiv-tahliliy va media-tanqidiy mexanizm

Uşbu mexanizmning vazifasi ösmirni ijtimoiy hodisalarni faqat hissiyot yoki köpçilik fikriga tayangan holda emas, dalil va sabab-oqibat munosabati orqali tüşunişga örgatişdir. Pedagog muammoli vaziyatni taqdim etadi, öquvçilar esa "Nima sodir böldi?", "Kimlar ta'sirlandi?", "Qaysi ma'lumot dalil, qaysisi taxmin?", "Qanday muqobil izohlar mavjud?" savollariga javob izlaydi. Raqamli muhitda tarqalgan haqoratli yoki manipulyativ xabarlarni tahlil qilişda uning manbasi, tekşirilganligi va tarqatiş oqibati muhokama qilinadi. Masalan, mahalladagi ekologik muammo haqida ijtimoiy tarmoqlarda xabar körgan ösmir avval ma'lumotni bir neça işonçli manba bilan soliştirişni, keyin vaziyat yuzasidan taklif bildirişni örganadi. Natijada xabardorlik → tüşuntiriş → dalilli baholaş ötişi şakllantiriladi; bu sezgirlikni şoşqaloq taassurotdan ongli munosabat darajasiga olib çiqadi.

4. Aksiologik-motivatsion mexanizm

Ijtimoiy vaziyatning mazmunini anglaş uning öz-özidan tarbiyaviy qadriyatga aylanişini bildirmaydi. Şuning uçun adolat, inson qadr-qimmati, özaro hurmat, bağrikenglik va hamjihatlik kabi qadriyatlar vaziyatli muhokama bilan bağlanadi. Öquvçiga tayyor "töğri javob"ni yodlatiş örniga, axloqiy dilemmalar qöllanadi: "Döşting notöğri iş qilgan bölsa, unga sodiqlik nimani anglatadi?", "Yordam berişda insonning roziligi nega muhim?" kabi savollar içki motivlarni oydinlaştiradi. Ota-ona va pedagogning şaxsiy namunasi, kiçik ijobiy taşabbuslarni e'tirof etiş, öquvçi ovozini tinglaş bu mexanizmni mustahkamlaydi. Bunda sezgirlikni açiniş yoki nazorat qilişga aylantirmaslik, yordamga muhtoj insonning mustaqilligi va huquqlarini saqlaş muhim. Mexanizmning markaziy özgarişi taşqi nasihatdan içki qadriyatga, majburiy faoliyatdan ixtiyoriy mas'uliyatga ötişdir.

5. Empatik-dialogik mexanizm

Ösmir başga şaxsning ruhiy holatini anglamasdan turib ijtimoiy vaziyatga xolis munosabat bildira olmaydi. Şu bois "özini başga inson örniga qöyib köriş", muqobil nuqtayi nazarni ifodalaş, faol tinglaş, "men-xabar" yordamida nizoni yumşatiş va rolli öyinlar qöllanadi. Masalan, guruhdan çetlatilgan öquvçi, kuzatuvçi va guruh yetakçisi pozitsiyalari birgalikda tahlil qilinadi; har bir iştir okçi nimani his qilişi, nimadan qörqişi va qanday yordamni qabul qilişi mumkinligi muhokama etiladi. UNESCOning maktabdagi zöravonlik va bulling haqidagi tahlili bunday holatlarning öquvçilar farovonligi hamda ta'lim oliş huquqiga salbiy ta'sirini körsatadi [11].[7] Şu bilan birga, pedagog treningni real jabrlanuvçini omma oldiga çiqarib qöyişga aylantirmasligi, bosim yoki xavf mavjud bölganda kattalar va tegişli mutaxassislar yordamiga murojaat qiliş tartibini örgatişi kerak. Bunda his qiliş → hurmatli muloqot → xavfsiz kömak ketma-ketligi şakllanadi.

6. Ijtimoiy-amaliy va iştirakçilik mexanizmi

Qadriyat va munosabat real xulq-atvorda mustahkamlanişi uçun öquvçi yoşi, qiziqişi va imkoniyatiga mos jamoaviy amaliy faoliyatga jalb qilinadi. "Maktabimizda heç kim çetda qolmasin", "Mahallamizda toza muhit", "Axborotni tekşir, keyin ulaş" kabi kiçik loyihalar muammoni öquvçilar tomonidan aniql aş, yeçim variantlarini baholaş, vazifalarni taqsimlaş, bajariş va natijani muhokama qiliş bosqiçlarida taşkil etilişi mumkin. Masalan, maktabga yangi kelgan öquvçilarning moslaşuvi böyiça tengdoş-kömak guruhi oçiş taşabbusi amalga oşirilganda, öquvçilar kuzatiş va hamdardlikdan taşqari, kelişuv, mas'uliyat va özaro işonç tajribasiga ega böladi. Bu jarayonda majburiy "köngillilik"dan qoçiş, barça öquvçilarning iştirak imkoniyatini ta'minlaş va şaxsiy chegaralarni hurmat qiliş zarur. Özbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 20-apreldagi "Yangi Özbekiston yoşlari - 2030" strategiyasini tasdiqlaş hamda yoşlarni har tomonlama qöllab-quvvatlaş çora-tadbirlari töğrisidagi PF-66-son[8] Farmonidagi volontyorlik madaniyatini rivojlantiriş vazifasi bunday faoliyatga institutsional kontekst beradi [4]; mazkur mexanizmning mohiyati mulohazani ijtimoiy foydali tajribaga aylantirişdir.

7. Refleksiv-korreksion mexanizm

Har bir vaziyat yoki loyiha yakunida öquvçi "Nimani payqadim?", "Qarorim kimga qanday ta'sir qildi?", "Başqa yöl bormi?", "Keyingi safar nimani özgartiraman?" savollariga qaytadi. Refleksiv kundalik, "üç xulosa - bir qadam" usuli, sinf davra suhbati va pedagog–ota-ona qayta aloqasi öquvçining öz pozitsiyasini ongli ravişda qayta körib çiqişiga yordam beradi. Bunda öquvçining hissiy holatini baholaşda uni omma oldida tanqid qiliş emas, rivojlaniş dinamikasini individual taqqoslaş tanlanadi. Diagnostik natijalar sinf muhitini yaxşilaş, maşğulot mazmunini yangilaş yoki qöşimça mutaxassis yordamini belgilaş uçun işlatiladi. Şunday qilib, bu mexanizm

7 UNESCO (2019), Behind the Numbers: Ending School Violence and Bullying. Manba: unesco.org/en/articles/behind-numbers-ending-school-violence-and-bullying.

8 https://lex.uz/uz/docs/-8155028

harakat → tahlil → xatoni tuzatiş → barqaror xulq aylanişini ta'minlaydi. Yetti mexanizmni alohida tadbirlar röyxati emas, bir-birini töldiruvçi ijtimoiy-pedagogik ta'sirlar tizimi sifatida köriş muallif tomonidan taklif etilayotgan konseptual yondaşuvdir.[9]

Integrativ Model Va Baholaş Mezonlari

Taklif etilayotgan integrativ modelning maqsadli bloki ijtimoiy voqelikka ongli va mas'uliyatli sezgirlikni tarbiyalaşni; subyektlar bloki öquvçi, pedagog, ota-ona, psixolog va mahalla vakillarining kelişilgan iştirakini; jarayon bloki esa ijtimoiy signalni payqaş → vaziyatni tekşiriş va izohlaş → empatik-axloqiy baholaş → hamkorlikdagi yeçim → xavfsiz harakat → refleksiya zanjirini qamrab oladi.

Natijaviy blokni törtta mezon bilan baholaş taklif etiladi:

- kognitiv mezon - muammoni ajratiş va sababini izohlaş;
- emotsional-qadriyatli mezon - başqa inson holatiga hurmatli munosabat va empatiya;
- faoliyatli mezon - yordamning mos va xavfsiz usulini tanlaş;
- refleksiv mezon - öz qarori hamda oqibatini mustaqil tahlil qiliş.

Har bir mezonga vaziyatli topşiriq, kuzatuv va öquvçi izohi asosida darajali indikatorlar işlab çiqilişi mumkin; masalan, 0 - namoyon bölmagan, 1 - yordam bilan, 2 - odatiy vaziyatda mustaqil, 3 - murakkab vaziyatda asosli va mas'uliyatli namoyon böliş.

Bu şkala hozirça mualliflik taklifi, tayyor validatsiyadan ötgan diagnostik vosita emas. Keyingi empirik tadqiqotda topşiriqlarning mazmuniy validligi, baholovçilar kelişuvi va natijalarning barqarorligi tekşirilişi, tajriba hamda nazorat guruhlari boşlanğiç holatiga köra qiyoslanişi zarur. Sezgirlikni bitta test bilan mutlaq ölçaş yoki faqat hissiy ta'sirçanlikka tenglaştiriş ilmiy jihatdan yetarli emas.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Nazariy tahlil pedagogik hamkorlik asosida ösmirlarda ijtimoiy voqelikka sezgirlikni tarbiyalaşni bir martalik nasihat yoki tadbir bilan çeklab bölmasligini körsatadi. Uşbu sifatning mazmuni ijtimoiy hodisani payqaş, dalilli tüşuntiriş, insoniy qadriyatlar asosida baholaş, xavfsiz va foydali harakatni tanlaş hamda tajribani refleksiv qayta işlaş birligida namoyon böladi.

- taşkiliy-muvofiqlaştiruvçi mexanizm hamkorlikni yaxlitlaydi;
- diagnostik mexanizm ehtiyojga moslaştiradi;
- kognitiv-tahliliy mexanizm mulohazani asoslaydi;
- aksiologik va empatik mexanizmlar içki munosabatni şakllantiradi;
- ijtimoiy-amaliy mexanizm uni xulqqa köçiradi;
- refleksiv mexanizm esa rivojlanişni mustahkamlaydi.

Ilmiy istiqbol sifatida bu mexanizmlarning özaro ta'sirini maktab, oila va mahalla şaroitida tajriba-sinov orqali tekşiriş, yoşga mos diagnostik vositani validatsiyadan ötkaziş hamda pedagogik ta'sirning turli ijtimoiy vaziyatlarda barqarorligini aniql aş tavsiya etiladi. Şu tariqa maqolada natijasi avvaldan "isbotlangan" dastur emas, tekşirilişi mumkin bölgan ijtimoiy-pedagogik model asoslab berildi.

Foydalanilgan adabiyotlar röyxati:

1. Özbekiston Respublikasining "Ta'lim töğrisida"gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, ÖRQ-637-son. https://lex.uz/docs/-5013007
2. Özbekiston Respublikasi Prezidentining "Mamlakat taraqqiyotining 2030-yilgacha möljallangan ustuvor yönalişlari doirasida islohotlarni izçil davom ettiriş va yangi bosqiçga olib çiqişning qöşimça çora-tadbirlari töğrisida"gi Farmoni. 2026-yil 16-fevral, PF-21-son. https://lex.uz/acts/-8050769
3. Özbekiston Respublikasi Prezidentining "Yangi Özbekiston yoşlari - 2030" strategiyasini tasdiqlaş hamda yoşlarni har tomonlama qöllab-quvvatlaş çora-tadbirlari töğrisida"gi Farmoni. 2026-yil 20-aprel, PF-66-son. https://lex.uz/docs/-8155028
4. Özbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Uzluksiz ta'lim tizimida yoşlarni milliy qadriyatlarga sadoqat va vatanparvarlik ruhida tarbiyalaş samaradorligini oşiriş dasturini tasdiqlaş töğrisida"gi qarori. 2026-yil 28-yanvar, 34-son. https://lex.uz/acts/-8022994

9 Yetti mexanizmning ushbu tasnifi muallif tomonidan taklif etilgan nazariy model bo'lib, alohida baholash va tajriba-sinov bilan tekshirishni talab etadi.

5. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.
6. Bandura, A. (1977). Social Learning Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
7. Bronfenbrenner, U. (1979). The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design. Cambridge, MA: Harvard University Press.
8. CASEL. (2020). CASEL's SEL Framework: What Are the Core Competence Areas and Where Are They Promoted? https://casel.org/casel-sel-framework-11-2020/
9. Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. B. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. Child Development, 82(1), 405–432. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01564.x
10. UNESCO. (2019). Behind the Numbers: Ending School Violence and Bullying. Paris: UNESCO. https://www.unesco.org/en/articles/behind-numbers-ending-school-violence-and-bullying

MAKTABGAÇA PRE-SCHOOL ДОШКОЛЬНОЕ

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta’limotlar tarixi
13.00.02 Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar böyiça)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport maşğulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta’limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta’lim nazariyasi va metodikasi (ta’lim sohalari va bosqiçlari böyiça)
13.00.07 Ta’limda menejment
13.00.08 Maktabgaça ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGAÇA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Aşurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovçi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №11(1)

© Materiallar köçirib bosilganda "Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida körsatilişi şart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan Özbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C–5669363 reyestr raqami tartibi böyiça röyxatdan ötkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toşkent şahar, Yunusobod tumani 19-mavze, 17-uy.